



برنامه جامع اقدام مشترک

Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA)

پیشگفتار

عنوان فوق نام سندی است که چند روز پیش در تاریخ ۲۳ تیرماه در شهر وین پایتخت اتریش مورد توافق واقع شد و از آن به عنوان "توافق هسته ای ۱+۵" یاد می شود. شرکت کنندگان در تنظیم این سند (که از آن اختصاراً "JCPOA" یاد شده است) عبارتند از پنج عضو دائمی شورای امنیت سازمان ملل متحد: دولت ایالات متحده آمریکا- پادشاهی متحده انگلستان- چین- روسیه- فرانسه و آن یکی دیگر کشور آلمان است. دو عضو دیگر این سند یکی از همه مهمتر "ایران" و دیگری مقامی از اتحادیه اروپا است. از مقام اخیر جزسه جا، یکی در **دیباچه (PREFACE)**، در مقام استقبال کننده از JCPOA در ردیف سایرین، جای دیگر در **مقدمه و شرایط عمومی (PREAMBLE AND GENERAL PROVISIONS)** در شمار تصمیم گیرندگان و جای سوم تحت عنوان "الف- روز پایانی"، بند ۲ مبنی بر اینکه در زمره دیگر شرکت کنندگان JCPOA آن را تأیید خواهد کرد در متن نیامده است. توافق ها تماماً بین شش کشور شرکت کننده از یک طرف و دولت ایران از طرف دیگر به عمل آمده است.

مقارن امضاء این سند، هنگامی که برای تعطیلات خارج از هلند بودم، از رسانه ها می شنیدم که موافقان این سند را یک موافقت سود مند تاریخی توصیف می کردند و مخالفان تا آنجا پیش می رفتند که آن را یک "اشتباه بد با ابعاد تاریخی"^۱ قلمداد می کردند. من در این میان متعجب بودم که چگونه آنانی که هنوز این سند را ندیده اند می توانند داد تحسین و تقبیح سر دهند. مگر نه اینکه خوب و بد بودن یک توافق را از هر دید مفاد آن رقم می زند و درک دقیق مندرجات یک سند مستلزم مطالعه دقیق آن بر اساس درک معانی واژه های بکاررفته و عنداللزوم تفسیر مطالب مبهم در پرتو قانون حاکم است؟ بنا به مثال سایر جاری بر زبان ها حتی بود یا نبود یک علامت نقطه گذاری در حد "ویرگول" ممکن است در حد ابقاء یا سلب حیات از یک انسان مؤثر باشد، آنچنانکه در حکم لازم الاجرائی ویرگول بعد از کلمه "عفو" یا "نیست" در این جمله قرا گیرد: "عفو لازم نیست اعدامش کنید".

^۱ "Netanyahu: Iran nuclear deal 'a bad mistake of historic proportions"

پیروزی ایران در سال ۱۹۵۱ در دعوائی که انگلستان در دیوان داد گستری بین المللی^۲ به عنوان نقض قرارداد علیه کشور عزیز ما طرح کرده بود به نحو منعکس در جراید جهان بر محور یک " ویرگول" استوار بود. من خود با جلب توجه یک بانک هلندی به دلالت حال، و نه گذشته، ماده (۲) قانون اروپای شماره ۴۲۳/۲۰۰۷^۳ که در تصمیم^۴ JHA/۲۰۰۸/۶۱۵ تکرار و اموال و نقدینه های بانک ملی را به لیست ۵ اموال تحریم شده اضافه کرده بود موفق شدم بیش از یک میلیون یوروری موکل را که بیش از یکسال در توقیف مانده بود ظرف دو هفته آزاد و بهره متعلقه را با صلح در مرحله تجدید نظر دریافت نمایم.

من به محض بازگشت از تعطیلات متن JCPOA شامل ۱۵۹ صفحه ای را در یکی از وب سایت ها یافتم و آن را به شیوه ای که رسم قرائت یک متن حقوقی است خواندم. لیکن به پنج پیوست آن دسترسی نیافتم. مفاد این پیوست ها در حد مفاد متن حایز اهمیت است. نتیجه گیری من از مطالعه متن JCPOA اینست که این توافق تحت شرایط موجود بهترین و آبرومند ترین طریق رهایی ایران از مخصه تحریم های خرد کننده اقتصادی و خطرات احتمالی نابودی ایران در اثر حملات ویرانگر مقاومت ناپذیر قوای نظامی جهانی است. از این روی بر آن شدم که در باره این JCPOA در این مقاله توضیح دهم، چراکه بسیاری از عیب جویی ها و مخالفت ها بنا به ضرب المثل معروف عربی ناشی از جهل است " الانسان عدو ما یجهل" (Fear of the unknown).

این مقاله شامل سه فصل است. در فصل اول تحت عنوان " ساختار و مندرجات JCPOA" اختصاراً به ذکر اهم مفاد JCPOA پرداخته خواهد شد. در فصل دوم جنبه های حقوقی JCPOA مورد بحث قرار می گیرد. فصل سوم به ارزیابی JCPOA از دید مصلحت ایران و مذاکره کنندگان مقابل خواهد پرداخت.

فصل اول: ساختار و مندرجات JCPOA

JCPOA در ۱۵۹ صفحه آ ۴ به تحریر در آمده است. JCPOA فاقد تقسیم بندی جامع و مرتبط در سراسر متن است. در بخش اعظم این سند عناوین جدید اکثراً بدون انتظار و اتصال با حرف و عدد به عناوین قبلی ظاهر می شود. پاراگراف ها دارای شماره مسلسل در سراسر متن نیست. بدین روی ارجاع دادن به نکته خاصی در پاراگراف مورد نظر نظر دشوار است. JCPOA دلالت بر وجود پنج پیوست دارد که حاوی تفصیل برخی از نکاتی است که در متن در اصل نسبت بدانها توافق شده است.

از شکل که بگذریم، بدیهی است که یک مقاله نه جای ترجمه و نقل تمامی متن موافقنامه است، و نه در حوصله آن. این کار جذبه ای برای هم خواننده ای که خواستار اطلاع اجمالی از این JCPOA است ندارد، خاصه اینکه بخش اعظم آن به شیوه علمی منحصر ساختن برنامه اتمی ایران به مقاصد صلح آمیز و درجه غنی ساختن ارنیوم اختصاص دارد. این بخش از JCPOA را ، آنچنانکه در نوشتن قراردادهای حاوی جنبه های تخصصی و رای دانش مذاکره کنندگان مطرح است، کارشناسان اتمی شرکت کننده در JCPOA حسب تعلیم مذاکره کنندگان نوشته اند و برای خوانندگان غیر متخصص جاذبه ای ندارد.

^۲ International Court of Justice (ICJ)

^۳ European Union Council Resolution of ۱۹ April ۲۰۰۷

^۴ European Union COUNCIL DECISION of ۲۳ June ۲۰۰۸

در این JCPOA خوشبختانه اقتضاء اینکه چون معاهدات دو جانبه معمول قصد معامله که، در مقابل معاملات مبتنی بر مسامحه، متضمن معنای مغاینه است وجود ندارد. حتی جایی برای "تعامل"، که معادل واژه COMPROMISE (گذشت هر طرف از بخشی از خواسته خود برای حصول توافق) و لازمه معامله است نبود. چرا که این پاراداکس^۱ با توجه به شرایط حاکم تحقق یافت که ایران به ۱۰۰٪ خواست خود، که همان لغو تحریم ها بود، رسید، و دولت آمریکا هم بطور ریکه رئیس جمهور امریکا گفت به ۱۰۰٪ هدفش که اطمینان از مصونیت جهان در قبال برنامه انرژی هسته ای ایران بود نایل شد. کلید درک اینکه این تعارض ظاهری است ناشی از این نکته است که ایران، همانطور که ریاست جمهوری ایران بیان داشت، هرگز قصد ساختن سلاح اتمی نداشته و ندارد. نگرانی جامعه جهانی صرفاً توهم ناشی از اظهارات ناسنجیده زمامداران قبل از دولت فعلی بود. از یک حکومت اسلامی اصیل هم انتظار نمی رود بجای اینکه منشاء استقرار صلح و آرامش باشد، راه فتنه و آشوب و متزلزل ساختن امنیت جهانی را در پیش بگیرد.

بنا به این مقدمه، مستحسن است در در پرداختن به مندرجات JCPOA به برگردان دقیق یا نقل قسمت های کلیدی آن برای تجزیه تحلیل حقوقی و استنتاج بعدی اکتفاء شود.

۱. دیباچه (PREFACE)

تحت این عنوان آغازین به تعرفه شرکت کنندگان در تدوین بر نامه و هدف از انشاء آن پرداخته شده است. پاراگراف اول آن بیانگر محور نکات مندرج تحت این دو عنوان است. این پاراگراف به گونه ای احترام آمیز ایران را در ردیف شرکت کنندگان در JCPOA که مشترکاً پی یافتن راه حل برای یک معضل هستند ذکر نموده است. دیباچه بگونه ای موجز منظور از اقدامات موضوع JCPOA را که انتظار مشروع جامعه بین الملل را منعکس می سازد. این توقع رفع آثار تخلف از معاهده منع گسترش سلاح اتمی (NPT)^۱ است که ایران آن را در سال ۱۹۶۸ امضاء و در سال ۱۹۷۰ تنفیذ کرده است (رک. زیر نویس ۷). این دیباچه شایسته ترجمه کامل است:

سه کشور غیر عضو اتحادیه اروپا + سه مقام اتحادیه اروپا^۲ (چین، فرانسه، آلمان، اتحادیه روسیه، پادشاهی متحد [U.K. بریتانیای کبیر و ایرلند شمالی]، ایالات متحده آمریکا همراه با نماینده عالی مقام اتحادیه اروپا در امور سیاستمداری خارجی) و دولت جمهوری اسلامی ایران از این بر نامه تاریخی جامع اقدام مشترک (JCPOA) استقبال می کنند، اقدامی که تضمین می کند که برنامه هسته ای ایران صلح آمیز خواهد بود و یک دگرگونی اساسی را در برخورد با این موضوع قلم می زند. آنها پیش بینی می کنند که اجرای کامل این JCPOA اثر مثبتی نسبت به ارتقاء صلح و امنیت در سطح منطقه و جهان خواهد داشت. ایران بار دیگر تاکید می ورزد که تحت دهیچ شرایطی در پی توسعه یا تحصیل هیچگونه سلاح اتمی نخواهد بود.

^۱ این کلمه نوشتار فارسی یک واژه انگلیسی است که بهمین صورت و معنا در زبان فارسی بکار می رود. معنای این کلمه دلالتی است در تبادر اولیه نا معقول یا محال، لیکن در واقع عقلایی و ممکن. معامله ای که هر دو طرف بدون تعامل به ۱۰۰٪ خواسته خود برسند خلاف منع عقلی اجتماع نقیضین است. فی المثل، خواسته یک فروشنده اینستکه کالای خود را به گران ترین قیمت بفروشد، و دلخواه مشتری پرداختن کمترین بهاء است. لیکن این اتفاق با توجه به شرایط حاکم در ما نحن فیه بگونه ای که در متن توضیح داده شده رخ داده است.

^۲ Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons

این معاهده به منظور جلوگیری از توسعه سلاح اتمی، فن آوری تسلیحاتی و ارتقاء همکاری در استفاده صلح آمیز و پیشبرد خلع سلاح اتمی و بالمال نیل به کامل همگان در سال ۱۹۶۸ در معرض امضاء فرار داده شد، و در تاریخ ۱۹۷۰ لازم الاجرا شد و در سال ۱۹۹۴ اعتبار آن بطور نامحدود تمدید شد. ایران و آمریکا این معاهده را در همان سال ۱۹۶۸ امضاء کردند و آن را در سال ۱۹۷۰ تمدید نمود. تعداد امضاء این معاهده تا اکتبر ۲۰۱۳ بالغ بر ۱۸۹ کشور گردید. آخرین کشوری که به این معاهده پیوست Montenegro در سال ۲۰۰۶ بود. کره شمالی عضویت خود را در سال ۲۰۰۳ لغو کرد. اسرائیل و هند و پاکستان به این معاهده نپیوستند.

ایران بر این باور است که این JCPOA بدان امکان می دهد که در راه یک برنامه هسته ای منحصراً صلح آمیز منطبق با نیاز های بومی در راستای ملاحظات علمی و اقتصادی با کسب اعتماد و تشویق همکاری بین المللی گام بردارد. در این زمینه محدودیت هایی که بنا به تصمیمات متقابل به نحو مذکور در JCPOA وضع شده است پروژه هسته ای صلح آمیز ایران مشتمل بر فعالیت های غنی سازی را با یک تحول تدریجی و شتاب معقول ضمن رعایت هنجار های NPT به یک برنامه تجاری برای مقاصد صرفاً بازرگانی متحول خواهد ساخت.

سه کشور غیر عضو اتحادیه اروپا + سه مقام اتحادیه اروپا پیش بینی می کنند که اجرای JCPOA بدانان امکان می دهد که بگونه فزاینده از طبیعت منحصراً صلح آمیز برنامه اتمی ایران اطمینان حاصل نمایند. JCPOA بیانگر ضوابطی است منطبق با نیاز های عملی در چار چوب مرز بندی های مورد توافق در خصوص برنامه هسته ای ایران مشتمل بر فعالیت های غنی سازی. این JCPOA به نگرانی های سه کشور غیر عضو اتحادیه اروپا + سه مقام اتحادیه اروپا می پردازد و در بر دارنده اقدامات جامع برای احراز شفافیت و راستی آزمایی است.

JCPOA حاضر منجر به برداشتن کامل تمامی تحریم های شورای امنیت سازمان ملل متحد و همچنین تحریم های چند جانبه و تک کشوری مرتبط با برنامه هسته ای ایران مشتمل بر اقداماتی برای دسترسی به قلمرو تجارت، فن آوری، امور مالی و انرژی خواهد شد.

۲. مقدمه و شرایط عمومی (PREAMBLE AND GENERAL PROVISIONS)

در این بخش اقدامات مرحله به مرحله ای برای تامین مقصود مندرج در دیپاچه، در JCPOA و همچنین در ۵ ضمیمه آن به تفصیل تحت ۱۶ عنوان بیان شده است. شماره ها به رومی ریز (i-xvi) نوشته شده است:

- در بند i آمده است که این تصمیمات باید به تائید شورای امنیت سازمان ملل متحد برسد.
- بند ii. مقرر می دارد که اجرای JCPOA تضمین کننده طبیعت منحصراً صلح آمیز برنامه هسته ای ایران خواهد بود.
- بند iii. بر میثاق ایران مبنی بر خودداری از تحصیل و توسعه سلاح اتمی تحت هر شرایطی تاکید می ورزد.
- بند iv. بر خودداری ایران را از حقوق مربوط به انرژی اتمی بعد از اجرای JCPOA برای مقاصد صلح آمیز چون سایر کشورها بموجب NPT تضمین می کند.
- بند v. مقرر می دارد که JCPOA منجر به لغو تمامی تحریم های شورای امنیت و تحریم های چند جانبه و تک کشوری در ارتباط با برنامه هسته ای ایران مشتمل بر اقدامات لازم برای دسترسی ایران به قلمرو تجارت، امور مالی و انرژی خواهد شد.
- بند vi. شش کشور مذاکره کننده و ایران بار دیگر نسبت به وفاداری به تعهدات خود به اهداف و اصول سازمان ملل متحد به نحو مندرج در منشور سازمان ملل متحد تجدید عهد می کنند.
- در بند vii. آمده است که شش کشور مذاکره کننده و ایران تصدیق می کنند که NPT سنگ زیربنای رژیم منع توسعه اتمی و اساس ضروری پی گیری خلع سلاح اتمی و همچنین استفاده های صلح آمیز از انرژی اتمی خواهد بود.
- بند viii. مقرر می دارد که شش کشور مذاکره کننده و ایران متعهد می شوند که JCPOA را با برپایه احترام متقابل با حسن نیت و در جوی سازنده اجرا کنند و از هر عملی مغایر نص، روح و هدف آن که منجر به تضعیف آن شود بپرهیزند. شش کشور مذاکره کننده از وضع هرگونه مقررات و الزامات تبعیض آمیز بجای تحریم ها و اقدامات موضوع JCPOA خودداری خواهند نمود. JCPOA مکمل اجرای برنامه ای است که در تاریخ ۲۴ نوامبر ۲۰۱۳ در ژنو به توافق رسیده است.
- ix. یک کمیسیون مشترک مرکب از شش مذاکره کننده و ایران برای نظارت بر اجرای JCPOA تشکیل خواهد شد و اقدامات مقرر در آن را انجام خواهد داد. این کمیسیون مشترک مسایل ناشی از اجرای JCPOA را مورد بحث قرار می دهد و طبق مقررات مندرج در ضمیمه مربوط عمل خواهد کرد.
- x. از آژانس انرژی اتمی بین المللی (IAEA) در خواست خواهد شد اقدامات داوطلبانه مربوط به انرژی هسته ای مشروحه در این JCPOA را سرپرستی و راستی آزمایی نماید. از IAEA تقاضا خواهد شد

هیات حکام^{۱۰} و شورای امنیت سازمان ملل متحد را به شرح مقرر در JCPOA در جریان امور بگذارد. تمامی قواعد و مقررات IAEA در خصوص حفظ اطلاعات دقیقاً توسط تمامی اعضاء ذیدخل رعایت خواهد شد.

- xi. تمامی مقررات و اقدامات موضوع JCPOA تنها برای اجرای آن بین شش تن مذاکره کنندگان و ایران وضع شده است و نباید بمنزله برقراری رویه ای برای کشور دیگر به عنوان اصول اساسی حقوق بین الملل یا بسان حقوق و تکالیفی بموجب NPT و سایر اسناد مرتبط تلقی شود یا اصل و رویه شناخته شده بین المللی تلقی شود.
- xii. جزئیات اجرای JCPOA در ضمایم آن مورد بحث قرار گرفته است.
- xiii. اتحادیه اروپا و شش کشور مذاکره کننده و ایران در چار چوب JCPOA همکار های لازم را در زمینه استفاده صلح آمیز از انرژی اتمی به عمل خواهند آورد و متقابلاً در برنامه های همکاری هسته ای غیر نظامی از جمله با مشارکت IAEA به شرح مندرج در ضمیمه ۳ به عمل خواهند آورد.
- xiv. شش کشور مذاکره کننده طرح قطعنامه ای را به شورای امنیت سازمان ملل متحد به منظور صحت گذاردن بر این JCPOA عرضه خواهند کرد با تاکید بر اینکه انعقاد JCPOA نشانگر یک تغییر اساسی در برخورد با موضوع است و خواستش^{۱۱} را در بنا گذاردن یک رابطه نوین با ایران بیان خواهد داشت. این قطعنامه شورای امنیت همچنین مقرر خواهد داشت که در روز اجرا^{۱۲} (Implementation Day) تمامی مقرراتی که بموجب قطعنامه های قبلی و برقراری محدودیت های خاص به اعتبار اقدامات هسته ای ایران وضع شده است ده روز بعد از روز پذیرش آن (Adoption Day) لغو خواهد شد.
- xv. توافق های موضوع JCPOA به مدت های مقرر برای هر یک به شرح مذکور در پائین و به شرحی که در ضمایم آمده است اجرا خواهد شد.
- xvi. شش کشور مذاکره کننده و ایران هر دو سال یکبار، یا چنانچه لازم باشد زودتر، در سطح وزراء به منظور بررسی و ارزیابی پیشرفت کار و اتخاذ تصمیمات مناسب به اتفاق آراء ملاقات خواهند کرد.

سپس تفصیل این مقدمه و شرایط عمومی در مابقی ۱۵۹ صفحه بعدی با این عنوان با خط درشت آغار می گردد:

ایران و شش کشور مذاکره کننده اقدامات داوطلبانه زیر را در چار چوب زمانی به شرحی که تفصیل آن در JCPOA و ضمایم آن آمده است معمول خواهند داشت

از تر جمه مابقی مطالب به علت خارج بودن از حوصله این مقال جز توضیحی در دو مورد تحت شماره های ۳ و ۴ خودداری می شود:

^{۱۰} Board of Governors

۱۰ موصوف این صفت ملکی مفرد در انگلیسی مشخص نیست و قاعاً باید به شش نفر مذاکره کننده بر گردد و در نتیجه می بایست

their

می بود، چرا که این شش مذاکره کننده می توانند تنها از جانب خود سخن بگویند. آنان نه در این مقام هستند و نه می توانند باشند که به ۱۵ عضو شورای امنیت بگویند چه خواسته ای (desire) را باید بیان دارند. تصور اینکه شورای بدون عضو هم خواسته ای را بیان کند متصور نیست:

xiv. The E^۳+۲ will submit a draft resolution to the UN Security Council endorsing this JCPOA affirming that conclusion of this JCPOA marks a fundamental shift in its consideration of this issue and expressing its desire to build a new relationship with Iran.

^{۱۱} "روز اجرا" در بند iii ماده ۳۴ JCPOA تعریف شده است.

۱۲. این روز برابر بند ii مان ماده ۳۴ مدت ۹۰ روز پس از تأیید JCPOA توسط شورای امنیت سازمان ملل متحد (یعنی ۲۰ ماه اکتبر ۲۰۱۵) یا زودتر حسب توافق است. از این روز مذاکره کنندگان ترتیبات لازم را برای اجرای تعهدات خود خواهند داد.

۳. شیوه حل اختلافات (DISPUTE RESOLUTION MECHANISM)

- نکته دیگری که در روال مباحث بعدی JCPOA دارای ویژگی خاص و بنا به مقدمه مقاله اقتضای بیان دارد عنوان بالا است. دو ماد-۳۷-۳۶ JCPOA به این مبحث اختصاص دارد. در این دو ماده مقرر گردیده است:
- چنانچه ایران بر این باور بود که شش مذاکره کننده در انجام تعهدات خود قصور می ورزند، مراتب را به کمیسیون مشترک حل اختلاف پیش بینی شده در JCPOA ارجاع می کند.
- شش مذاکره کنند نیز در فرض قصور ایران از انجام تعهدات چنان خواهد کرد.
- بعد از این مرحله، هریک از شرکت کنندگان که معتقد باشد که قلع ماده نزاع نشده است می تواند اختلاف را به وزرای خارجه ارجاع کند.
- شاکی یا مشتکی عنه نیز می تواند همزمان یا متعاقباً اختلاف را به هیات مشورتی سه نفره مرکب از دو نفر که توسط هریک از طرفین اختلاف تعیین می شود و یک عضو مستقل ارجاع کند.
- چنانچه باز هم اختلاف ظرف مدت های مقرر حل نشد، آنگاه شاکی، چنانچه قصور در انجام تعهد را تخلف مهمی بداند، می تواند انجام تعهدات خود در JCPOA را کلاً یا جزئاً متوقف سازد و، یا اینکه، به شورای امنیت سازمان ملل متحد اطلاع دهد که اختلاف به اعتقاد وی ناظر به عدم اجرای یک امر اساسی است.
- شورای امنیت سازمان ملل متحد بعد از دریافت چنین گزارشی همراه با شرح کوشش های توأم با حسن نیت نا موفقی که برای حل آن به عمل آمده، برابر آئین رسیدگی خود موضوع را برای صدور قطعنامه ای دایر بر اینکه آیا لغو تحریم ها همچنان باید ادامه یابد به رای خواهد گذارد. در صورتیکه این قطعنامه ظرف ۳۰ روز به تصویب نرسد، آنگاه مقررات قطعنامه های پیشین شورای امنیت بر قرار خواهد شد، مگر اینکه شورای امنیت تصمیم دیگری اتخاذ کند. در این حالت هم تصمیمات جدید عطف به ما سبق نخواهد شد.
- در پایان ماده ۳۷ اضافه شد است " ایران گفته است که چنانچه تحریم ها کلاً یا جزئاً مجدداً برقرار شود، ایران چنین اقدامی را به عنوان جواز متوقف ساختن کلی یا جزئی تعهداتی را که در JCPOA به عهده گرفته است تلقی خواهد کرد.

۴. ضمانت اجرای تخلف ایران (ماده ۱۸)

این ماده مقرر می دارد که در صورتیکه ایران مرتکب نقض اساسی (significant non-performance) نسبت به تعهدات خود در JCPOA شود، تحریم ها مجدداً برقرار می گردد.

۱

فصل دوم: ماهیت حقوقی JCPOA

JCPOA همانگونه که از نام آن بر می آید، جز بخشی از آن که توضیح داده خواهد شد، "معاهده" نیست. در JCPOA مذاکره کنندگان مقابل حقوقی را صرفاً برای خود طلب نمی کنند. هدف آنان "صلح و امنیت در سطح منطقه و جهان" است. بدین روی در واقع از جانب تمامی کشور های عالم عمل می کنند، حال آنکه اصل بر نسبیت قرارداد (privity of contract) و لازم الاتباع بودن قرارداد بین متعاملین و قایم مقام آنان است. قاعده ای که به لاتین بدینگونه بیان می شود: *Res inter alios acta, aliis nec nocet nec prodest.*

مواد ۱۹۶ و ۲۱۹ قانون مدنی ایران هم این قاعده را متذکر شده است. دلیلی هم در خصوص اینکه دیگران وکالتی به این چند نفر برای تنظیم JCPOA داده باشند و موافق تعهدی باشند که بزعم مذاکره کنندگان به نفع آنان شده باشند (ماده ۱۹۶ قانون مدنی ایران) در دست نیست.

اختلاف JCPOA از نظر گستره آن با یک عقد به معنای متداول در یک مقایسه ساده با تعریف عام الشمول عقد در ماده ۱۸۳ قانون مدنی ایران آشکار می شود:

عقد عبارت است از اینکه یک یا چند نفر در مقابل یک یا چند نفر دیگر تعهد بر امری نمایند و مورد قبول آنها باشد.

این سند را به اعتبار اینکه اعضاء دایمی شورای امنیت سازمان ملل آن را تصدیق کرده اند نمی توان آن را به نوعی واجد اعتبار یک قطعنامه نامید یا به لحاظ مشارکت مقامی از اتحادیه اروپا (European Union) یا کشوری که عضو آن اتحادیه است (آلمان) آن را بنحوی بر خوردار از صفت یک مصوبه شورای اروپا (European Council) دانست. در JCPOA هیچ اشارتی به اینکه موافقتی به نیابت انجام می شود نگردیده است. علی الاصول هم چنین وکالتی قابل تصور نیست، چه این اختیارات قابل توکیل نمی باشد^{۱۲}. از طرفی روشن است که اعضاء شورای امنیت سازمان ملل متحد نمی توانند خارج از کادر تشریفات اداری آن بنام آن نهاد به توافق برسند، همچنان که اعضاء یک دادگاه اختیار ندارند برون از کادر دادرسی آن در محلی جمع شوند و حکم صادر کنند. خاصه اینکه اختیارات ویژه اعضاء دایمی سازمان ملل متحد، به جهت دارا بودن حق وتو، تنها دارای جنبه سلبی است، نه اثباتی.

JCPOA آنچنانکه مذاکره کنندگان هم متذکر این نکته شده اند اعتبار اجرایی خود را از یک قطعنامه سازمان ملل که که تمامی مفاد آن را در بر می گیرد اخذ می کند. این برنامه اقدام مشترک ۶ روز بعد از نهایی شدن یعنی در تاریخ ۲۰ جولای ۲۰۱۵ به اتفاق آراء در قالب قطعنامه شورای امنیت سازمان ملل متحد صادر شد. حسن مداخله اعضاء دایمی شورای امنیت سازمان ملل متحد در تنظیم JCPOA ماخوذ شدن آنان به وتو نکردن این تفاهات از نظر اخلاقی بود. و گرنه اگر شورای امنیت در فقد هر گونه ای توافقی هم چنین قطعنامه ای صادر می کرد به همین اندازه لازم الاتباع می بود.

اینک این قطعنامه بدون اینکه نیاز به تنقیذ مجلس یا وضع قانون داشته باشد برای تمامی ۱۹۳ کشور عضو سازمان ملل لازم الاتباع است، چه برابر ماده ۲۵ منشور سازمان ملل متحد کشور های عضو مکلف به اجرای تصمیمات شورای امنیت هستند. لیکن چون اتحادیه اروپا یک کشور عضو سازمان ملل نیست در خصوص آنچه انحصاراً بدان تعلق دارد مستقیماً تابع تصمیمات سازمان ملل متحد نیست. شورای اتحادیه اروپا^{۱۳} باید توافق های موضوع JCPOA در رابطه با خود را تصویب کند. آنگاه آن مصوبات^{۱۴} چون قطعنامه های شورای امنیت سازمان ملل برای تمامی کشور های عضو چون قانونی برتر از قوانین داخلی قدرت اجرایی خواهد داشت.

^{۱۲} Latin: *Delegatus Non Potest Delegare* (اصل بر عدم حق توکیل است)

^{۱۳} The European Council

^{۱۴} REGULATIONS

مزیت اساسی JCPOA ابتکار فوق العاده ای بود برای هموار کردن راه دشوار لغو تحریم ها. چرا که متأسفانه اعتقاد به ابقاء تحریم ها و حتی لزوم تشدید آنها عقیده مزمن فراگیری بود که رهایی از آن به سادگی میسر نبود. هنوز هم نوای گسترده این باورهای تعصب آمیز، بدون اینکه سردهندگان آن اطلاع کافی از آنچه در باب آن توافق شده داشته باشند.

JCPOA ، بگونه ای که در آغاز این مبحث بدان اشارت رفت، از جهتی هم معاهده (TREATY) محسوب می شود. این تکلیف ویژه منحصر به هریک از کشورهای مذاکره کننده طرف مقابل است که تحریم هایی علاوه بر آنچه شورای امنیت مقرر داشته وضع کرده اند. امضاء نکردن JCPOA از اعتبار آن به عنوان معاهده نمی کاهد. شان حضور کشور آلمان، و نه دیگر کشورهای عضو اتحادیه اروپا، در مذاکرات تنها این ملاحظه می تواند بوده باشد. امضاء نداشتن JCPOA از اعتبار این سند به عنوان یک معاهده نمی کاهد، چرا که برابر کنوانسیون وین ۱۹۶۹ ناظر به معاهدات^{۱۵} مبادله یک معاهده هم چون مورد حاضر در حکم امضاء است. ماده ۱۱ و ماده (b) ۱۳.

اقداماتی که در قالب JCPOA متبلور شد یک هنجار در روابط حقوقی بین المللی نیست. این ابتکار فوق العاده ای بود برای باز کردن یگ گره کور، که برخورد دیگری با آن مشکل گشا نبود. این ترتیب در عین حال مغایرتی هم با حقوق بین الملل نداشت. این توافقی است منحصر به فرد (sui generis) که بر اساس اصل استقلال آزادی قراردادی در حقوق بین الملل مجاز است.

مذاکره کنندگان هم خود در مقدمه (xi) تصریح کرده اند که تمامی مقررات و اقدامات موضوع JCPOA تنها برای اجرای آن بین شش تن مذاکره کنندگان و ایران وضع شده است و نباید بسان حقوق و تکالیفی بموجب NPT و سایر اسناد مرتبط تلقی شود یا به عنوان اصل یا رویه شناخته شده بین المللی محسوب گردد.

اکنون JCPOA همزمان در هر دو مجلس آمریکا در کنگره مطرح است تا ظرف یک مهلت شصت روزه نسبت بدان تصمیم گرفته شود. بعد از آن هم، در صورت مخالفت کنگره با JCPOA، وقت وتو رئیس جمهور آمریکا و توافق ۱/۳ اعضا کنگره با آن فرا می رسد.

فصل سوم: ارزیابی JCPOA از دید مصلحت ایران و مذاکره کنندگان مقابل

بطوریکه در آغاز این مقاله گفته شد، این پاراداکس با توجه به شرایط حاکم تحقق یافت که ایران به ۱۰۰٪ خواست خود، که همان لغو تحریم ها بود، رسید، و دولت آمریکا هم بطو ریکه رئیس جمهور آمریکا گفت به ۱۰۰٪ هدفش که اطمینان از مصونیت جهان در قبال JCPOA انرژی هسته ای ایران بود نایل شد.

چنانچه ایران ضوابط غنی سازی اورانیوم را موضوع معاهده منع گسترش سلاح اتمی (NPT) رعایت نکرده باشد مرتکب نقض این معاهده شده است. عهد شکنی را نه قانون و نه اخلاق نکو می داند. تاکید قرآن کریم در سوره مائده بر وفای به عهد "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَوْفُوا بِالْعُقُودِ" تنها منحصر به موردی که اطراف مقابل پیمان مسلمانان هستند نیست. در فرضی که کار به محکمه می

^{۱۵} Vienna Convention on the law of treaties (with annex). Concluded at Vienna on ۲۳ May ۱۹۶۹

رسید، حکم قضیه محو آثار تخلف می بود. و آن عبارت است از برگردن وضع به حالتی که گویی ای تخلف رخ نداده است^{۱۶}. " این دقیقاً همان چیزی است که در JCPOA مورد توافق قرار گرفته است. در عوض ایران از تحریم های خردکننده رها می شود. در عین حال ناگفته نماند که شرط مربوط به اعاده تحریم ها در صورت تخلف عمده ایران از تعهداتی که به عهده گرفته است از نظر حقوقی نوعاً با نهاد آزادی مشروط در امور کیفری مطابقت دارد. در خصوص شرط اعاده تحریم صدور قطعنامه در تائید تخلف ایران با اصل سازگارتر می نمود، تا عدم اصدار آن و بیشتر به سود ایران بود. چراکه برای جلوگیری از صادر شدن قطعنامه ای یک و تو کافی است، حال آنکه صدور آن مستلزم حد اقل ۹ رای موافق اعضاء شورای امنیت است.

قطعاً مذاکره کنندگان ایرانی در حصول نتیجه ای که فوقاً بدان اشاره شد اهتمام تمام ورزیده اند، لیکن کوشش های آنان در این زمینه بجایی نرسیده است. در نقد حرفه ای یک قرارداد نباید گفت بهتر بود مذاکره کنندگان فلان عبارت آن را چنین و چنان می نوشتند. بر اهل حرفه روشن است که قرار داد چنین منعقد نمی شود که طرف مقابل یک کاغذ و قلم به دست یکی از طرفین بدهد و بگویند هرچه دلت می خواهد در آن بنویس تا ما امضاء کنیم. هر کلمه و عبارت ممکن است بر آیند روزها و هفته ها کشمکش باشد. مفاد JCPOA را باید بهترین نتیجه ممکن تحت شرایط موجود دانست.

انتظار می رفت با توجه به مقدمه عنوان شیوه حل اختلافات که می گوید "چنانچه ایران بر این باور بود که شش مذاکره کننده در انجام تعهدات خود قصور می ورزند، مراتب را به کمیسیون مشترک حل اختلاف پیش بینی شده در JCPOA ارجاع می کند" ضمانت اجرایی هم برای آن مقرر می شد. چرا که در حال حاضر بر فرض که بگوئیم این ضمانت اجرا برای ایران مقرر شده که از اجرای تعهدات مورد توافق امتناع کند، مجدداً به همان وضع قبل برمی گردیم و به قول معروف " همان آش و همان کاسه". مگر اینکه گفته می شد در این فرض اقدامات ایران در باره غنی سازی اورانیوم مصون از تعرض خواهد ماند. لیکن، باید انصاف داد که در شرایط حاکم و لزوم معقول بودن خواسته مذاکره کنندگان ایرانی نمی توانستند از آنچه توافق شده جلوتر بروند و انتظار اخذ جواز نقض معاهده منع گسترش سلاح اتمی (NPT) را داشته باشند. پذیرش چنین ضمانت اجرایی برای شش کشور مذاکره کننده غیر ممکن بود. در این باره ناگفته نماند که این امکان بسیار نادر است که کشوری مذاکره کننده با ایران به تعهد خود عمل نکنند. دلیل اینکه موجهی ندارد کشوری بیهود راه داد و ستد بازرگانان خود را با کشور ثروتمندی چون ایران، آنهم در وضع رکود اقتصادی فراگیر کنونی، سد کند.

اگر کسی مدعی شود این تحریم ها هیچ اثر سویی در وضع ایرانیان نداشته است سخنی به حق نگفته است. کاهش ارزش ریال در مقابل ارز، گرانی سرسام آور روز افزون مایحتاج مردم، معضلات صاحبان صنایع ایران در تحصیل ماشین آلات و قطعات یدکی و امثال آنها همگی نتایج این تحریم هاست. من موکلانی داشته ام که پول کالایی را که از طریق صراف به خارج فرستاده بودند، توسط راهزنان کامپیوتری به حساب دیگری واریز شده بود و آنقدر پول برای واریز به حساب فروشنده در بانک های دبی، دانمارک و غیره دست به دست چرخیده بود که بسیار دشوار بود ثابت کنم که صاحب پول کیست و من به نمایندگی از جانب چه کسی عمل می کنم. یا اینکه یک مؤسسه پزشکی که در صدد بود وسایل جراحی را بطور غیر مستقیم وارد ایران کند، به همان حجم کالای مورد انتظار چوب و خاک اره به دستش رسیده بود.

^{۱۶} Restitutio in integrum

همین اخیراً شخصی به من مراجعه کرد و گفت " من با اینکه در فلان کشور عضو اتحادیه اروپا سکونت دارم، بانک کارت عابر بانک مرا در آن کشور ابطال کرده است. من با رئیس بانک در آن کشور تماس گرفتم. او گفت ما برابر دستور بانک مرکزی به سبب تحریم ها این کار را کردیم. در حالیکه این مورد بهیچوجه مشمول مقررات اتحادیه اروپا نمی شد. بند (O) ماده ۱ قانون شورای اتحادیه اروپا به شماره ۲۶۷/۲۰۱۲ مورخ ۲۳ مارس ۲۰۱۲ (تنها قانونی که اشخاص مشمول تحریم را بطور جامع تعرفه می کند) فقط اشخاص مقیم ایران را صرفنظر از تابعیت آنان مستوجب تضيیقات تحریم می داند. مقررات تحریم با هر تفسیر گسترده ای نمی توانست شامل کارت عابر بانک در تمایز با سایر عملیات بانکی یک شخص مقیم آن کشور شود. من مصداق گله آوردن به جای گُلاه را در تجربه کاری احساس کرده ام.

دیگر اینکه، ایران که تنها در پی استفاده صلح آمیز از انرژی هسته ای است، تجاوز از آن حد که مناسب ساختن سلاح اتمی بود، برای وی مصرف عملی نداشت. بعید است یک سیاستمدار، ولو هر قدر کم تجربه، نداند که دوران کشور گشایی و تجاوز به کشورها به سر آمده است. در رویارویی کشورها نقش اساسی را تکنولوژی تسلیحاتی ایفاء می کند، نه تعداد انسان ها. لاف قدرت زدن نزد یک عده انسان عامی دستخوش احساس نباید ما را از بنیه جنگی کشور های دیگر غافل سازد. جنگ برنده ندارد و نتیجه آن جز مرگ و میر و خون و خون ریزی و خرابی نیست. ما نباید تجربه تلخ جنگ و تبدیل شهر خرممان را به شهر خونین در قبال جنگ تحمیلی عراق، کشوری بالنسبه کوچک با اندک بنیه تسلیحاتی از یاد ببریم. خرابه های هنوز بجای مانده آن جنگ را باید آینه عبرت بدانیم. تغییر نام "وزارت جنگ" به "وزارت دفاع" بعد از انقلاب حاوی یک پیام مکتبی بود: اسلام دین عشق و صلح است، نه آئین ستیز و خونریزی و نیروی نظامی در این شریعت در مقام پدافند، و نه آفند، به کار گرفته می شود. اسلام بنا به روح و نص قرآن کریم دین تجاوز و جنگ و خون ریزی نیست.

روح قرآن در راس تمای سوره های آن جز یک سوره، با دو ویژگی رحمت بی کران و لایزال ۱۸ احکام الهی بیان شده است. این همان کاری است که در مقدمه معاهدات بین المللی انجام می شود تا چون نور افکن هر گونه تاریکی احتمالی را در مواد معاهده روشن کند. در قرآن مجید بجای اینکه روح کلی حاکم بر آیات الهی در یک مقدمه بیاید در صدر هر سوره آمده ۱۹ و در تمامی بافت متن قرآن گره خورده است تا خواننده یا شنونده همواره بخاطر داشته باشد که احکام الهی را با توجه به این دو خصوصیت پروردگار باید تفسیر کرد.

از اینجاست که دین اسلام را، بنا تعبیری که یونانیان باستان از خداوند داشتند، باید دین عشق و محبت دانست، چه آنان می گفتند " خدا عشق است. ۲۰" ترجمه لاتین این جمله در انجیل آمده است. ۲۱ بنا براین بافت عاشقانه قرآن کریم تاکید بیشتری بر رافت و مهربانی و گذشت دارد تا توصیه پیشوای دین دیگری به اینکه " دشمنان را دوست مدار، و برای آزار دهندگان دعا کن. ۲۲"

^{۱۷} COUNCIL REGULATION (EU) No ۲۶۷/۲۰۱۲

^{۱۶} برگردان " بسم الله الرحمن الرحيم" مقتبس از تفسیر استاد مطهری. ترجمه دقیق این جمله حسب تحقیقات ایشان با توجه به اختلاف معنایی " رحمان" و " رحیم" که هر دو از یک ریشه است چنین است " به نام خداوندی که رحمتش بی کران و لایزال است." ^{۱۷} استثناء، که در سوره براءت مشاهده می شود، بنا به ضرب المثل لاتین مثبت قاعده است. هر چند تعدادی از مفسران منکر وجود این استثناء نیز می باشند و نبود "بسم الله الرحيم" را در صدر این سوره بدین مناسبت می دانند که ادامه سوره قبل (سوره انفال) است. ^{۱۹}

^{۲۰} ὁ θεὸς ἀγάπη ἐστίν

^{۲۱} Deus Caritas Est.

^{۲۲} Matthew ۵:۴۳-۴۸

انسان نسبت به کسی که عزیزش را به قتل رسانده است عنادی به مراتب شدید تر از آنکه به او دشمن خطاب می شود احساس می کند. باین حال قرآن کریم، هر چند حق قصاص را برای ولی دم شناخته است، تو صیه به عفو کرده است.

استاد کائنات که این کارخانه ساخت مقصود عشق بود جهان را بهانه ساخت

ایران با گزینه توافق بر JCPOA، تنها گزینه معقول و محترمانه موجود در تنگنایی که خود را در آن قرار داده بود، توانست از نابودی کشور در اثر حملات ویران گر جهانی جلوگیری کند. آنچه مسلم بود جهانیان از تهدید هایی از قبیل محو یک کشور از روی صحنه گیتی در هراس بودند و احتمال مبادرت به اقدامات حاد کم نبود. سخن سعدی بزرگ متفکر ایران زمین را نباید از نظر دور داشت که ضعیفی که با قوی دلاوری کند یار دشمنست در هلاک خویش و توصیه می کند که:

| | |
|------------------------------|-------------------------------|
| چون نداری ناخن درنده تیز | با ددان ان به که کم گیری ستیز |
| هر که با پولاد بازو پنجه کرد | ساعد مسکین خود را رنجه کرد |
| گرچه شاطر بود خروس به جنگ | چه زند پیش باز روئین چنگ |

بدین روی اینکه می گویند معامله هسته ای ایران یک پیروزی بزرگ دیپلماسی برای طرفین بود سخنی گزاف نیست.

من تا کنون هیچ انتقاد مستندی از JCPOA نه شنیده ام و نه خوانده ام. عیب جوئی های ایرانیان مخالف سیاسی حکومت ایران و خارجیان در طول مذاکرات و پایان انشاء این برنامه محل اعتبار نیست. چرا که پر بدیهی است که امکان ارزیابی یک موافقتنامه قبل از خواندن آن ناممکن است. من تا کنون جایی نخوانده و نشنیده ام که منتقدی از هر طرف با استناد به مفاد JCPOA بگوید فلان اشکال بر آن وارد است. حرف ها تا آنجا که من شنیده ام یا خوانده ام کلی گویی و غیر مدلل است.

از جمله انتقادات ایرانیان مخالف حکومت ایران اینستکه پول ها بعد از آزاد شدن به دست "دزدان" خواهد افتاد. این انتقاد به مثابه آنست که گفته شود انسان نباید حقوق ماهیانه اش را بگیرد چون ممکن است کسی آن را بدزدد. دزد همه جا و همیشه هست. صاحب مال باید مواظب باشد. الان در همین حرفه حقوقی قابل پیش بینی است که افراد غیر صالحی که یک روز کار جدی حقوقی، دفاع از دعوا در دادگاه یا نوشتن قرارداد، در زندگیشان نکرده اند به امید همیاری مقامات و صاحبان صنایع در ایران دست به افتتاح مؤسسات حقوقی با عناوین چشم گیر بزنند و هوای دریافت حق الوکاله های کلان برای عقد قرارداد با خارجیان در سر بپرورانند. این حکومت و صاحبان صنایع هستند که باید با چشم باز عمل کنند تا فریب این طراران را نخورند و کار را به کاردان بسپارند. خریداران نباید عطش خرید خود را با هرچه عرضه می شود بدون اطمینان و تضمین کافی و استعانت از حقوقدانان مجرب در زمینه عقد قرارداد فرونشانند. مهم در معاملات خریدارانند که فروشندگان همه جا با انواع تبلیغات راست یا دروغ به دنبال آنان هستند. خریدار به قول تجار هلندی پادشاه ۲۳ و بنا به یک ضرب المثل ژاپنی "خدا" ست.

نکته قابل توجه در باره این منتقدین اینکه، تا آنجا که من می دانم، هیچیک جز یک مورد حتی مدعی خواندن JCPOA صدو پنجاه و نه صفحه ای نیستند. شخصی که مدعی است این سند را

خوانده است سناتور دومکرات نیویورک آقای Schumer است. ایشان اخیراً گفته است که "موافقین و مخالفین این توافق ادله قوی برای عقاید خود دارند که به سادگی قابل رد نیست. این امر ارزیابی موافقتنامه را دشوار و مستلزم کوششی جدی ساخته است. بعد از مطالعه عمیق، تفکر دقیق و مذاقه فراوان، به این تصمیم رسیدم که باید با این موافقتنامه مخالفت کنم و به در خواست رد آن رای مثبت بدهم." ۲۴ اظهارات این جناب سناتور هم از حد کلی گویی فرا تر نمی رود، زیرا نمی گویند چه نکته ای در سند مورد بحث ایشان را به این تصمیم رهنمون شد. آنچه منطقاً، و رای سلیقه بر گزیدن رای منفی بجای مثبت، از حرف این جناب سناتور بر می آید اینست که مخالفت با JCPOA کار ساده ای نیست.

^{۲۴} "Advocates on both sides have strong cases for their point of view that cannot simply be dismissed. This has made evaluating the agreement a difficult and deliberate endeavor, and after deep study, careful thought and considerable soul-searching, I have decided I must oppose the agreement and will vote yes on a motion of disapproval." Chuck Schumer Opposes Iran Nuclear Deal, Shaking Democratic Firewall By JENNIFER STEINHAUER and JONATHAN WEISMANAUG. ۶، ۲۰۱۵